

se struja subjektivizma preliva počasi v tok realistične umetnosti. Prehodna doba je tu, bliska se nov dan.

Ks. Meškova „Drama izza davnih dni“ je morda njegova najboljša novela. Meško sicer rad imponira s tekočim ritmom in zvonečo retoriko, a živih, resničnih ljudi ustvariti ni znal in ni mogel: najznačilnejša znamenja Cankarjeve dobe. V „Drami“ pa se je lotil zgodovinske snovi ter učinkuje le s preprosto, a tem veličastnejšo tragiko. Na vsak način je to za Meška jako značilno. Po dolgi stagnaciji zopet en korak razvoja, krepek, samozavesten korak. Z enim mahom se je otresel v tej noveli vse sentimentalne osladnosti in je popolnoma obvladal novelistično snov. Tako se nam je predstavil novi Meško in mi smo ga veselili. — Najbolj se je osamosvojil od vplivov zadnjega desetletja J. Regali. On ne piše v trenutni ekstazi, temuč premišljeno, skoro preračunano. Zato je njegova prva novela („Tilen Rekar“) mrzla, doktrinarna. Regali je hotel dokazati, da „mora



NESTOROV
STAREC

biti tudi ljubezen do ljubice le odsev ljubezni do občestva, ljubezen zaradi ljubezni same“ (19.), in je v ta namen sestavil par prizorov kot premise ter hitel k logičnemu zaključku. V zapletenem našem življenju pa je malo šolske logike in v noveli snuje le tiho, kakor za zastorom, samo večjemu očesu vidna. Tem topleje je pisana „Tratarjeva smrt“. Bajtar Tratar se peha za grunt in dom ter podleže. Regali je premislil in globoko občutil svoj predmet in ga obdelal s fino psihologijo in s krepko, točno dikcijo. — M. Pugelj si ne zna vedno srečno izbrati snovi in večkrat ga zapelje en sam značaj ali eno samo dejanje, da napiše novelo. Tako je osredotočil v „Kapeli sv. Florijana“ vso svojo umetniško pozornost na karakteristiko Miha Vretenca, „ne bogve kako razboritega človeka“, ki se poteguje za kip in čast svetega Florijana ter konča v blaznici. A ker si je tako tesnosrčno omejil nalogo, obledi vsa novela ter se zdi pisana dolgovezno, brez ognja in strasti. Boljši je njegov „Žandar Stružnik“. Dasi je dejanje romantiško in malce neverjetno, je orisano živo in z nezlaganim čuvstvom. Pugelj ima še brez dvoma lepo umetniško pot pred seboj, in če se spodobi tiha želja, tedaj bi dejali, da je umetnikov poklic položiti v snov zlato težo vsebine, ki je nikjer ne nudi niti narava, niti življenje, temuč le umetnikova individualnost. Šele tedaj, ko umetnik s svojo osebnostjo žarko razsvetli predmet, tedaj govori vsaka beseda in vsak stavek v tisočera srca. — V. Levstik je še zvest tradicijam: Slovensko rodoljubje in debeli rodoljubi sovražijo sevę slovensko umetnost in nje svečenike, pa tudi obratno. Ana zapusti kiparja Krševana in se

proda bogatemu mesarju z zdravim, debelim licem, stolujočim na ogromnem, čokastem telesu. („Pigmalion“.) To je vse. Res izzveni novela harmonično in to je nje prednost pred mnogoštevilnimi izdelki te vrste; a nam se po tej in marsikateri drugi bridki skušnji vedno bolj dozdeva resničen izrek narodne modrosti: „Vsaka pesem je en čas lepa“, dasi mnogi naši rojaki nočejo spoznati te velike resnice. — „Sirota Jerica“ se seznani s pijanim, zgubljenim študentom Adamom, s katerim smo se pa mi morali sedaj po sili že v stotič seznaniti, ker straši pod najrazličnejšimi imeni v premnogih črticah in novelah. Le v toliko se razlikuje od svojih znancev in sorodnikov, ker se umori v sobi s plinom — pri nas gotovo nov način samoumora, in Levstiku gre čast in priznanje, da ga je odkril. — C. Golar je objavil iz cikla „Gorenjske povesti“ dve noveleti. „Lenčica in zmaj“ je prelepa, naivna idila, dasi ne brez tehničnih napak. Golar je mojster, kadar opisuje slovensko vas in nje tiho poezijo; jako spretno je prepletel nežno povest mlade ljubezni z motivom narodne pravljice, dehteče z vonjem davnih časov in davne, junaške poezije. „Lovec Klemen“ je mnogo medlejši in zlasti tehnično zgrešen.

Taka je letošnja „Zabavna knjižnica“. Zdi se, kot bi veli iz nje topli dihi, ki še niso spomlad, a jo naveščajo. Morda vodi ta pot, ki je dozdaj hodil po njej edini Finžgar v ponosni osamljenosti in jo je sedaj nastopila tudi mladina, do slovenskega romana, ki ga prejšnja doba ni mogla ustvariti. Morda je to pot do umetnosti, ki sveti v življenje kakor žarek božje previdnosti, vse smotrno urejujoče, vse ogreva-joče.

Franc Bregar.

„Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko.“ Uredil Anton Koblar. Letnik XVII. Ljubljana. Natisnila J. Blasnikova tiskarna 1907. Str. 180. — Zanesljiva zgodovina je mogoča le na zanesljivi podlagi. Taka podlaga so prvotni viri kritično izčrpani in jasno urejeni. Kako naj bi spoznali natančno usodo kake dobe, če ni istodobnih virov? Torej je potrebno zasledovati najstarejše vire in na njihovem temelju graditi zgodovinsko poslopje. Dr. Josip Gruden je v zadnjem letniku „Izvestij Muzejskega društva za Kranjsko“ pričel izdajati plod svojih studij iz videmskih arhivov. Razprava se glasi: „Doneski k zgodovini protestantstva na Slovenskem“ (str. 1—15, 53—65, 121—140). V prvem poglavju nam podaja pisma akvilejskega generalnega vikarja Jakoba Maraca, v drugem vizitacijska poročila Pavla Bizancija in v tretjem vizitacijski zapisnik tega vizitatorja. Ta poglavja nam odkrivajo marsikatero zgodovinsko znamenitost iz protestantske dobe, zlasti od l. 1563.—1584. — Ivan Vrhovnik je priobčil dva članka: 1. „Iz dnevnika Blaža Blaznika“ (str. 15—32, 86—110), kjer nadaljuje že lani pričeti spis in objavlja Blaznikove črtice o istodobnih cerkvenih dogodkih in Blaznikove osebne opazke; 2. spis: „Francoski vojaki v trnovskem župnišču v Ljubljani“ (str. 148—152), popisuje težave, ki jih je imel trnovski župnik v francoski dobi l. 1805. in 1809. vsled prehranjevanja vojakov in vsled raznih davščin. — A. Aškerc je opozoril na francoskega generala Quedart (33—35), ki je bival v Ljubljani l. 1809., in v članku: „Obrtno stanje v Ljubljani l. 1809.“ našteva razne obrtne zadrage in njihove člane tega leta. — Leopold Podlogar je obelodanil dva članka: „Fran-

čiškani v Beli Krajini" (35—38) in „Nemški viteški red v Beli Krajini" (152—164), kjer pojasnjuje dva zanimiva odstavka iz belokranjske zgodovine. — Makso Pirnat razlaga „Zgodovinske napise v Idriji" (71—86, 141—147) in dr. Fran Ilešič nas seznanja s „Kranjskimi dijaki na mariborski gimnaziji okoli l. 1825." (110—113). — Oddelek „Slovstvo" ocenjuje knjige in spise zgodovinske vsebine, ki se ozirajo na slovenske dežele, „Mali zapisci" pa prinašajo manjše zanimive zgodovinske drobce.

Poleg slovenskih „Izvestij" izdaja „Muzejsko društvo" še nemške „Mitteilungen des Musealvereines für Krain". Letnik 1907 je prinesel tri obširne razprave: Konrad Stefan: „Geschichte der Entstehung und Verwaltung der k. k. Studien-Bibliothek in Laibach" (1—116), E. H. Schollmayer-Lichtenberg: „Wasserversorgung im Karstgebiete" (117—160), prof. Franc Komatar pa je nadaljeval (161—245) izdajanje registov listin turjaške graščine v spisu: „Das Schloßarchiv in Auersperg".

To in ono.

Slovensko gledišče.

Iz modernih igralcev, ki ne poznajo klasike in roman-tike, napravi spoznanje sedanjega degeneriranega slovstva pritlikavce, ki obupavajo, jokajo in pobešajo glave, kakor zamorjena cvetka — če se je pa stara šola rutine in poze spojila s psihološkimi študijami moderne, pa rodi ravno to spoznanje, kakor vidimo pri obeh Borštnikih — krepke individualnosti. Na primer, kadar govori o smrti: kakor blisk zasije — zlasti v sedanjih kreacijah Borštnikove — iz njenih besedi pogum in up, da, ponos zveni iz takih stavkov, tako da si človek mora misliti: Smrt je ni uničila in potrla, samo rešila jo je. Ona govori: tiho in glasno, ostro in topo, resignirano, božajoče in strastno, temno in jasno, mrzlo in gorko, vriskajoče veselja in napol mrtvo žalosti. In te nianse zbere dostikrat v eno samo sceno. Tej soli umetnosti pa doda še azur individualnosti: tako, da nas naravnost sili za sabo. — Marsikdo drugi nas samo vabi, ona nas mora, da ji sledimo.

Kreirala je v svojem 25 letnem umetniškem delovanju tristo vlog. Posebne uspehe je imela med drugimi kot Fedora (Sardou), Desdemona (Shakespeare), Maria Stuart (Schiller), Julija (Shakespeare), Antigona (Sophokles), Lady Rutland (Laube), Judit (Gutzkow), kraljica Ana (Scribe), Isabela (Calderon), Porcija (Shakespeare), Nenela (Giacosa), Helena (Przybyszewski), Dama s kamelijami (Dumas), Nora (Ibsen), Saloma (Sudermann), Magda (Sudermann), gospica Julija (Strindberg), Novella d' Andrea (Fulda) itd. To so le najvažnejše in najboljše kreirane njene vloge. Za jubilej si je izbrala Noro; počasi prihaja iz erotične stroke h karakterjem, največja pa je v vlogah, kjer spaja to dvoje. — Njena prava vloga pa je moderna, senzitivna žena in demonski tipi — in pa, kar se ne zgodi tako kmalu — strogo klasični reper-toar, ki ga igra s potezami moderne. Njena Stuart in Antigona sta moderni ženi, ki pa vendar ne izgubita svojega klasičnega dostojanstva. — Umetnost in tisti, ki jim ni za igravce, ki „trgajo kulise", si žele, da bi tudi še v prihodnje ostala pri nas.

Zofija Turk je nastopila prvič 10. decembra 1882 v vlogi Jelice (Šolski nadzornik) na odru ljubljanske čitalnice. Potem je igrala nekaj časa v Ljubljani, nato je šla v Zagreb, bila v Sofiji in je letos zopet v Ljubljani. Igrala je v češkem, bolgarskem, hrvaškem in slovenskem jeziku. Na Dunaju se je učila klasične nemščine in visokonemške izgovarjave, ker je nekaj časa mislila iti k nemškemu odru. — Pridela si je umetniško ime Zvonarjeva, ko se je pa poročila 12. av-

gusta 1889. z Ignacijem Borštnikom se je imenovala kot umetnica Borštnik-Zvonarjeva.

Druga zvezda glediške umetnosti je g. Ignacij Borštnik. Kar je Berolincem Rittner, in Dunaju Kainz, to je nam Borštnik. Brez pretiravanja: velik umetnik. Superlativi o njem niso fraze, kot običajno, če se piše o tem in onem; on zasluži superlative in jih tudi — vživa. Fian in Borštnik sta stebra hrvaske drame v Zagrebu. Njegov pravi delokrog je naturalizem na odru. V tej novi stroki mu ne najdeš kmalu enakega.

Moderna teza Hermana Bahra: „Mi nimamo drugih postav, kakor resnico, kot jo vsak sam občuti, — in tej resnici služimo" je postala parola igravcev zadnjega desetletja. In Borštnik jo tudi pozna in se ravna po njej — do pičice nam poda življenje tako, kakršno je — niti ene kretnje ne idealizira, niti enega pogleda ne brzda — kakor stoji pisano v knjigi življenja, tako igra; če so besede kri, jim ne izmije krvavega sledu, — zakaj kot verist v umetnosti ne pozna niti teatralike, niti patosa, niti deklamacije — samo sebe in svojo vlogo, v katero se, če se ne čuje banalno, „zajé", kajti „uživi" pove premalo.

Komplikiranost značajev, ki jih on ustvarja, drznost in globina problema, ki ga skuša v vlogi rešiti in razvozlati, njegova umetnost, ki se navidezno za občinstvo niti ne meni ne, in ki živi le na odru, kot bi bila v sobi, kjer ni poslušavcev: vse to nam veleva spoštovanje pred umetnikom-Borštnikom in ljubezen do človeka-Borštnika. — Sveti strah pred vlogo, pred delom pesniškega genija, mu pokaže meje njegovega poklica, ki se ne smejo raztegniti preširno — a mu zopet pove, da on kot igravec ne sme poznati stavljenih mej, ker sam ustvarja . . .

Ignacij Borštnik je rojen v Cerkljah na Gorenjskem 11. julija 1853. Šolal se je v dunajskem konservatoriju. 31. julija 1884 je prevzel artistsko vodstvo, režijo in dramatično solo, kjer je deloval 11 let. Maja 1894 je sprejel po dr. Miletiću angagement v Zagrebu, kjer deluje še sedaj. Angažiran je bil na gostovanju kot Loris Spanora (Fedora) in državni odvetnik (Valentska svatba). Danes je za Fianom prva moč hrvaškega gledišča v Zagrebu.

Mirno pride na oder, govori kot bi sedel za mizo s svojimi prijatelji, njegov nizki bas zadoni po gledišču — skoro bi ga ne poznal, zakaj stil v njegovi toaleti in fina maska sta njegova specialiteta — in to dvoje ga dela na prvi hip za tujca. Pa takoj veš, kdo da govori z odra. Oko se mu zaiskri, temperament in jeza mu zapovesta, da malce udari z nogo po deskah, in potem vemo, da je začel Borštnik